

Hévíz első ismertetése

*Napnyúgotról híres hév víznek fürdeje,
Sok betegségben gyógyító ereje,
Híres rajta forgó malmoknak kereke,
A' molnárnak hasznos sok lisztes pitlije.*

(Nagy Ignác georgikoni praktikáns
Keszthely című versének részlete
1817.)

Simon Clemens angol utazó midőn 1715-ben Keszthely környékén járt, nem szerzett tudomást a „Keszthelyi Bozót”-ban található hév-vízzel. Minden bizonnyal azért, mert csupán helyi vonatkozásban számított fontosnak e meleg víz. A másfél évtizeddel később ide látogató polihisztor, *Bél Mátyás* már részletesen beszámolt a soha be nem fagyó tóról. Figyelmét e természeti csodára minden bizonnyal *Festetics Kristóf* hívta fel, aki 1751 telén látta vendégül Béli balatonkeresztúri kastélyában, és akinek birtokai Hévíz egy részére is kiterjedtek.

*

A XVIII. század első felében keszthelyi birtokközpontot kialakító Festeticsek Hévíz nagy részét, a korábban *Gersei Pethő*-, majd *Tóthi Lengyel*-birtokot is magukénak tudhatták. Mivel a tó nyugati, építkezésre alkalmas területe a veszprémi püspökség és a hévízszentandrásai közbirtokosság tulajdonában maradt, kezdetben meg kellett elégedniük a tó, a lefolyó és az ingoványos terület tulajdonjogával. Festetics Kristóf már bivalyokat alkalmazott a nagy vízhozamú tó lefolyójának tipratására. Erről később *Richard Bright* angol orvos-utazó is beszámolt művében. E tevékenység annál is inkább fontos volt, mert a télen is meleg vizű tó (le)folyójának, csatornájának partján malmok sorakoztak, melyeknek megfelelő vízutánpótlását meg kellett oldani, s a forrás vizének elvezetése is lényeges kérdésnek bizonyult.

A gyógyító gyakorlati „felvirágzásá”-nak kezdete a XVIII. századra datálható.

A Festetics-birtokokhoz való csatoláskor már álltak a malmok, s valószínűleg fürdőházak maradványai is fellelhetők voltak. A fejlesztés, újrafelfedezés mégis *Festetics György* grófnak köszönhető. Ő volt, aki igazi fürdővé alakította ki a területet. Előbb gondosan feltöltötték a lefolyó környékének ingoványos talaját, majd rózsát tettek ennek tetejére, amit apró kötőmelékkel borítottak. Így lehetővé vált a talaj jóval nagyobb teherbírása. A Dobogómajor felől utat építettek. A területen felgyülemlő haszontalan vizet árokrendszerekkel vezették a Kis-Balatonba. Ekkor ásták ki a tó vizének elvezetésére szánt mesterséges, *Meleg-ér* nevezetű csatornát. Új fürdőház is épült, az ingoványos talaj miatt tutajra, ahol vetkőző helyiségek biztosították a

kényelmet. E tutajról lépcső vezetett a vízbe mélyített fürdőkosarakhoz, amelyben ülve, vagy éppen állva élvezhették a tó áldásos hatását. Számos egyéb tervrajz is készült az esetleges fejlesztésekről. Az említett fürdőház 1795-ben kezdte meg működését, s Festetics precizitására jellemző módon, a betegek lajstromba szedettek, ahol jelezve voltak betegségeik, gyógyulásuk. Ezt az adatot *Nagyváthy János* jószágigazgatónak kellett a vármegyei tisztiorvosnak jelentenie.

Amint gyűltek a gyógyulni vágyók és egyre többen használták a vizet, folyamatossá vált a bővítés, új épületekkel gazdagodott a fürdő. Elkészítették a tervek szerinti parkosítást is.

A magyar nyelvű, de Bécsben megjelenő Magyar Hírmondóban *Gutten József* orvosdoktor hirdette meg először Hévíz gyógyhatású fürdójét. Az 1801-ben napvilágot látott cikkben többek közt így írt:

„Készít ugyan a Tudomány a Magyar Hazának minden részeiben Orvosló szereket, de nem mindenütt nyújtja a jól tévő Természet önnön kebeléből gyógyító ajándékát: épp-en ez ösztönöz vala engemet annak köztudomásul való adására; hogy itt ezen T. N. Zala Vármegyében helyheztetett Keszthely mező Várostól fél órányi távolságra, a kedveskedő Természet a betegeskedő emberiség nyavalyájának enyhítésére, vagy teljes meg gyógyulására is, meleg víznek formájában mutatja a már magában elkészült orvosló erejét, és önként ajánlja a sinlódó testnek helyre állítására szolgáló, s több orvosló részekből álló forrását. ... Tapasztaltam én a tavalyi fördés idejekor, hogy némelly ezen hév-vízzel élő embereknek a még hátra lévő napjai megkellemetesítették, másokat pedig annak foganatos ereje, a hamar következhető haláltól megmentett. Az ezen fördő eránt tett rendelések jók, és az ide jövők jutalmas áron lakhelyet, enni s inni valót nyerhetnek.”

Festetics György munkatársai mindent megtettek a tó népszerűsítéséért. Nem kerülhetjük meg azonban azt a tényt, hogy a gróf életének utolsó éveiben nem sokat áldozott már az anyagi hasznot nem hozó hévízi fürdőre. Fia, *László* idején végképp feledésbe ment a karbantartás. Újabb kiépítésére csupán *I. Tasziló* gróf idejében, 1857 után került sor. Ekkor már az egész környék, így a szilárd nyugati dombláb is a Festeticsek birtoka lett.

Megkezdődött az igazi építkezés. Hévíz fénykora ezt követően alakult ki.

*

Hévíz első tudományos elemzését, amelyben a víz vegyvizsgálatát és gyógyhatását is górcső alá vették, *dr. Szláby Ferenc* Zala vármegye tisztiorvosa, chirurga, fizikusa végezte el s írta le 1769-ben. Németül *Windisch Károly* Pozsony polgármestere tájékoztat a nevezetes tóról 1780-ban.

Az első népszerűsítő munka, amely nyomtatásban is megjelent s az akkor tudottak részletes felsorolását adja *dr. Babocsay* (Babochay, Babotsay) *József* orvos műve: *Boldog Zala Vármegye! Keszthelyi Hévíz-vizedről méltán neveztetel*

így attól aki ezen rendeket írta ditséretedre. D. B. I. Anno MDCCXCV. A huszonnyolc oldalas könyvecskét Sopronban, *Sziesz Kláránál* nyomtatták.

Babocsay részletes életrajza sokáig váratott magára.

A szórványos adatokat, a levéltári kutatások alapján megállapítható tényeket és feltételezéseket először *Csekey István* és *Degré Alajos* összegezték és adták ki 1960-ban. Babocsay József 1760. március 19-én született Szigetváron. Minden valószínűség szerint katonáskodó horvát parasztok leszármazottja volt. Gimnáziumi osztályait Sopronban végezte, majd papnövendékként Pozsonyban tanult. Hiába volt bizonyítványa kitűnő, megunta a szigorú kötöttséget és az első évfolyam befejeztével „*saját elhatározásából a papi öltönyt letéve világi állapotba visszatért*”. Ezt követően beiratkozott a pesti egyetem orvosi kárára, ahol 1789-ben állatorvosi és orvosdoktori oklevelet szerzett. Rövid ideig Pesten maradt, majd Somogy megyébe, végül Zala megyébe költözött. Így került Nagykanizsára 1791 és 1792 fordulóján.

Babocsay módos embernek számított. Minden bizonnyal szülei is megfelelő tőkével rendelkeztek, hisz taníttatása és a tőlük kapott vagyon erre enged következtetni. Csak emelte presztízsét, hogy orvosi gyakorlatával és telekspekulációival ezt a pénzt megsokszorozta. A Nagykanizsán elismert polgárt 1808-ban városbíróvá választották, de egy súlyos személye elleni támadás, feljelentés miatt le kellett mondania. Fényes elégtételt csak 1818-ban kapott, amikor bebizonyosodott büntetlensége. Ezt követően közgyámmá nevezték ki. Közéleti tevékenysége mindvégig meghatározó volt a város akkori életében. Művelt, több nyelven beszélő embernek ismerték. Szép könyvtárát utódai sajnos nem tudták egyben tartani. 1858. június 18-án hunyt el. Sírkövének feliratát szintén a Csekey-Degré könyv őrzi:

*„Itt nyugszik a szenvedő emberiség nagy barátja N(eme)s Babochay
József orvosdoctor
Ki megholt 1838, Eszt. Junius 18. Életének 79. évében.*

*Bezárta nagy Isten földi pályáját,
Hogy láthassa lelke rendelt hazáját.
Teste bár leszállt a bús enyészetre,
Nem vész el, Ő is virrad jobb létre.
Ezek az utolsó, világ emlékei,
Mit emeltek neki Háládatos gyermekei.”*

Babocsay József több dolgozatot írt, ám csak a hévízi jelent meg nyomtatásban. Felvetődik a kérdés, vajon Festetics György miért éppen a nagykanizsai orvosra bízta ezen korai „ismeretterjesztő propaganda” munka megírását és nem a nagynevű Szláby doktorra, aki foglalkozott már a tó gyógytényezőivel s folyamatosan dolgozott egy részletesebb jelentéssel is. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha Babocsay jakobinus múltjában keressük a kérdés megoldását. Tény, hogy az orvos kapcsolatban állt *Spissich János* zalai alispánnal, kinek segített bizonyos kompromittáló jakobinus, iratok elrejtésében.

Családi hagyomány jegyezte fel, hogy Babocsay szabadkőműves volt. S itt tapinthatunk rá a lényegre. Tudvalévő Festetics György „sárossága” a Martinovics-féle mozgalomban, Spissichsel való kapcsolata, s az, hogy a későbbi vértanúval, *Laczkovics Jánossal* közösen írták alá többek között a magyar vezényleti nyelvvel, a hadsereg honi állomásoztatásával kapcsolatos feliratot, amiért is kemény császári feddésben részesült. Világos a gróf szabadkőműves volta és nem titok, hogy a keszthelyi udvar nemcsak a Helikoni Ünnepek alatt, de azon túl is a szabadkőműves, a honorácior értelmiség gyülekezőhelye volt. Mindezt összevetve megérthetjük miért kapta éppen Babocsay a munkát.

A tanulmány Babocsay tényleges vélekedését tartalmazza. Lelkesülve hasonlítja a tavat a jeruzsálemi Bedzaidához, amely *Flavius* zsidó történetíró szerint is gyógyerejéről volt nevezetes: így ír:

„Be kár, hogy eddig ezen Magyar Bedzaida úgy elvöltt rejtve az Emberek szemei előtt, hogy ingyen ki-terjesztett Kintseiből nem részesülhettek! Már most szemekről a Hályog le-húllott, mihelyst amaz örök érdemű Méltóságos Gróf Festetics György úr tulajdon kegyességétől indíttatván, számtalan ügyefogyottak szeméről azt le-vonta. Így tehát említett Magyar Bedzaidát találunk Méltóságos Gróf Festetics György Úrnak Keszthelyi Uradalmában, ugyan a Keszthelyi közel, szép térségen és határban, igen gyönyörű helyett, a hol a Természetnek tsudálatos ritkaságait méltán tsudálhatjuk. Véghetetlen az Isten az ő végzésében. Íme a hol megsem gondolja az Ember, ottan lappang a drága, és sok Nyavalyásokra ki-terjedő Kints! Szerentsés Zala Vármegye! Nem kell többé meleg hasznos Ferdők kedvéért, és hasznokért Budára, Daruvárra, Toplitzára, és más Helyekre nagy fáratsággal, és dolgaidnak hátráltatásával fáradnod, és költségeskedned; többször pedig minden fájdalomidnak enyhítése nélkül szomorúan vissza fordulnod. Már kebeledben tartod azt, a mit máshol keresve sem találhatol-fel. Alig tudódott-meg ezen hasznos Vized, már is sok részekről külömbféle Nyavalyások folyamodnak hozzád. Nem ok nélkül hallván leg inkább ezen ditséretes Vizednek erejét, a melly által egyik az Inak szakadtságából, más pedig a köszvény fájdalmaiból minden Reménységen felül tsak tsupán Vizednek ereje által meg-menekedtek. Ezen okok indították Méltóságos Nagy Érdemű Gróf Festetics György Urat, hogy Nemes Zala Vármegyét most eleinte Ferdő Házzal, a mellvben a Betegek annak el-osztásai szerint bátran feredhetnek, gazdagítaná, jövendőben pedig többektől sem fogja Költségét sajnállani, és nem mulat-el semmit is, a mi akár külső tekintetetedre. akár jobbításodra szükséges lenni fog, hogy megne tenné.”

Babocsay valóban hitt a víz gyógyító erejében, amely javaslata szerint hasznos volt fekélyre, varas sebekre, köszvényre, rühre, „Vénustól származott Külső nyavalyák”-ra, máj-epebajra, aranyérre, vese- és hólyagbetegségekre, gutaütésre, podagrára, vízkórságra és így tovább. Fürdésre és ivásra is ajánlja a vizet. Ma már csak mosolygunk a mindent gyógyító erőn, tudjuk bizonyos esetekben ellenjavallt a fürdés. Ám tény az is, hogy Babocsay felhívta a

figyelmet az általa megmért és 29 "Gradus"-osnak talált vízben való fürdés módjaira. Ha „*annak módja, és rendje szerint*" használják a vizet hasznos és gyógyulást hoz, ám azoknak nagyon is káros „*a kik se ez időhöz, sem természetekhez, sem pedig a Környülállásokhoz nem szabják magokat, hanem minden józan tanáts nélkül*" fürdenek. A szerző tájékoztatja olvasóit, milyen vizsgálatokat végzett, milyen módon és milyenek voltak az eredmények.

„*Először a Vízet tiszta edénybe öntvén, ki-tettem a nap sugárira, és tsak alig hogy fele-része annak ki-gőzölgött, s el-repültt, már meg-kóstoltam, és ime fél, de valamennyire meg-romlott Savanyú ízt adott. Ezen ízt utolsó tseppig tapasztaltam, hogy álhatatosan meg-tartja, a melly elég jel a fellyebb említett ditséretnek meg-erősítésére. Minek utánna pedig illy móddal egészen a Vizes részek el-repültek volna az alján e következőkre akadtam;*

1mo *A felül bőrkés külömbféle színű a szivárvány színéhez sokat hasonlító hártýára, a mellynek semmi olyas íze nem volt, hanem az izzó tűzre vettétvén, Kén-köves szagot eresztett magából.*

2do *Szem-Sóra. Ez a felső részén, vékonyan a hártýás bőrke után fekütt, és mivel a nyelvemen tsipősséget okozott, és tulajdonságaiból is az után kitetszett, méltán Szem-Sónak neveztem.*

3^{io} *Anya-föld, alkalisos természetű fejer marga jött Szem elejibe.*

4° *Tsont-forrasztó részekre (Tophus Pyriticosus). Ezek a fenékre le-verve valának; mert azon részetskék, a mellyeket az Aër fixus a Hév-Vizekben fel-osztva tart, ennek el-repülése után azontúl legelőször is a fenékre szállanak Tophus granulosus formán; de mivel ezen Tsont-forrasztó részben értzel kevert Kénköves testcskék valának (Pyrites), azokat különös vigyázással ebből el-választottam.*

5^{io} *A Kovás-földet (Terram Siliceam) és*

6° *A Meszes földet (Terram Calcaream cum Terra invitriolabili) utoljára*

7mo *A Vasat.*

Mindezek a Részek különös nehézségi mértékkal jelentek-meg. Az Üveg körül majd mind végig fejer Sós természetű Porotskák hosszan, és elég vastagon találtattak enyvezve, és ezekből azon ítéletre vetemedtem, hogy azon Sós részeket jobb visgálás alá tennem, s mint hogy meg is történt, és ime a Crystallisatio alkalmatosságával ki-bukkant

8vo *A Vad-Só, vagy tsudálatos Só (Sal mirabilis Glauberii), a melly Vitriollal, tsipőssel, és alkalival kevert Só, és*

9no *Keserű-Só (Sal amarum) adá-elől magát. Tovább menvén a Próbákkal, Anya-föld, vagy fejer Marga közül*

10mo *Tim-Sót (Alumen) tsak Haj-szál formán és*

11mo *Agyag földet (Argillam) kaptam.*

12do *Bolusra, a melly Calaminaris természetű, az az értszes, úgy akadtam, hogy a tűz által ezen meg-maradott részt, a midőn újra újra visgálnám, feketévé váltt. Ezen részeket ugyan a Chymia-főzés (Destillatio) előmbe adta; mind azon által hasznos külömbséggel; mert tsak ez uttal tudódott ki*

13° *A Magnes Sós föld, a melly fel-találásán igen örültem, mivel ez által több tulajdonságira is mehetek ezen hasznos Vizünknek. Így tehát ezen Keszthelyi Vizedbe semmi olyast a legszorossabb és fáradságosabb megvizsgálás után is Boldog Zala Vármegye! nem találhattam, a mi benne hasznos, és ditséretes nem volna."*

Megállapítja, hogy a víz „négy fő és hathatós” tulajdonsággal bír, úgymint: „Kén-köves gyuló levegő, tsudálatos és Keserű Só, Magnes Sós-föld.” Külön hangsúlyt fektet az álló levegőre (Aër fixus), melynek köszönhetően nincs annyi émelygés, szédülés, hányás, lankadtság, mint a daruvári, budai, vagy éppen a topliczi fürdőkben. Végül megjegyzi: „Ha már egyéb ereji nem volnának is ezen Keszthelyi Vizednek Boldog Zala Vármegye! tsak ezért is méltán ditsértetnél: mert lábat, kezet, szemet, nyelvet, és egész ép testet adni, Isteni erő, Nagy Méltóság!” Babocsay könyvecskéjének végén megjövendöli, hogy sokan hagyják majd Hévízen mankóikat, fa lábaikat és nem utolsó sorban „bankóikat”, sokan verselik meg a víz gyógyító erejét.

A neves orvos nem tévedett. Hírét az utókor emléktáblával is megörökítette, amelyet 1969-ben lepleztek le a hévízi téli fürdő falán.

Dr. Babocsay József orvos arcképe. Ifj. Dorfmeister István festménye 1806-ból.

B O L D O G
ZALA VÁRMEGYE!
KESZTHELYI
HÉV-VIZEDRŐL

MÉLTAN
NEVEZTETEL IGY ATTÓL
A' KI
EZEN RENDEKET IRTA
DITSÉRETEDRE.
D. B. I.
ANNO MDCCXCV.

SOPRONBAN,
NYOMTATTATOTT SZIESZ KLÁRÁNÁL.

Az emlékére állított emléktábla Hévízen (1969)

Irodalom

Csekey István - Degré Alajos: Dr. Babocsay József (1760-1838) Hévíz első ismertetője. Veszprém, 1960.

[Babocsay József] Boldog Zala Vármegye! Keszthelyi Hévíz-vizedről méltán neveztetel így attól a' ki ezen rendeket írta ditséretedre. D. B. I. Anno 1795. Sopron, Sziesz Klára ny. 1795.

Görgényi Géza - Péczely Piroska - Sági Károly: Adatok Hévízfürdő történetéhez. Budapest, 1957.

Szántó Imre: Hévíz története 1-2. Szeged, 1977-1980

Koppány Tibor - Péczely Piroska - Sági Károly: Keszthely, Budapest, 1962.

Cséby Géza: Hévíz első ismertetője: Babocsay József. In: Somogy 1992/6.

Megjelent: Hévíz Kulturális folyóirat 1993/1.